

SUHF

Mot högre akademisk kvalitet

Det framtida högskolelandskapet

SUHF lägger härmed fram rapporten *Mot högre akademisk kvalitet. Det framtida högskolelandskapet*. Rapporten är en slutsummering av den första etappen av projektet "Det framtida högskolelandskapet"

Arbetsgång

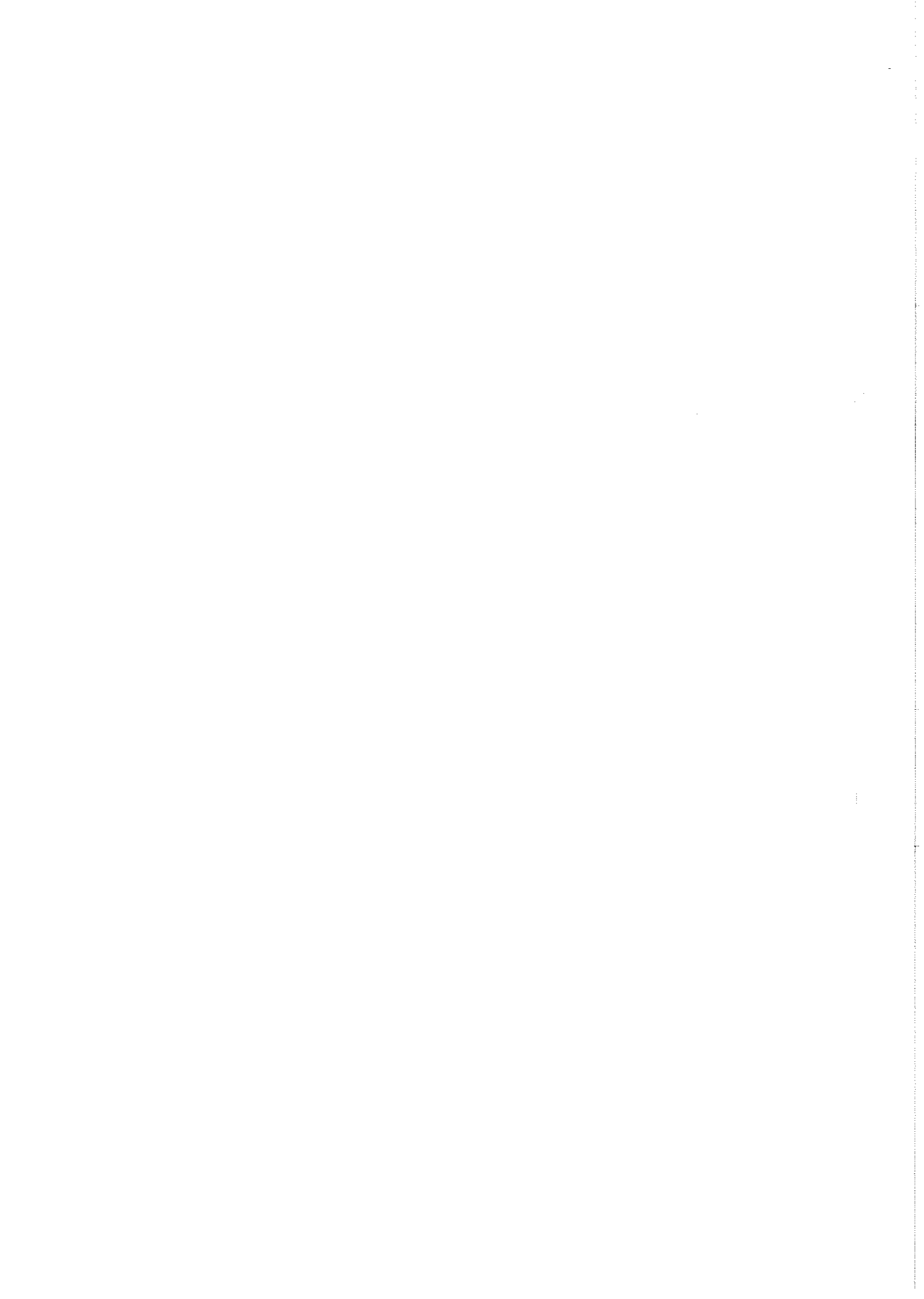
SUHF:s styrelse beslöt i januari 2007 att genomföra Landskapsprojektet. Presidiet utsåg i februari 2007 en arbetsgrupp ledd av SUHF:s ordförande Göran Bexell och med de övriga ledamöterna rektorerna Lars Ekedal, Pam Fredman, Lars Haikola, Ingegerd Palmér, och Johan Sterte. Bengt Karlsson (SUHF:s kansli) tjänstgjorde som sekreterare. Gruppen lade fram en rapport till Förbunds församlingen i Sundsvall i november samma år. Till rapporten togs även fram en översikt av den internationella utvecklingen av Fredrik Melander.

Förbunds församlingen beslutade om en process för det fortsatta arbetet. Styrelsen övertog ansvaret för det fortsatta projektet. I processen skulle bl.a. fem frågor om samarbeten och profilering liksom SUHF:s roll i processen beskrivas till den 7 maj 2008. Svaren på frågorna sammanställdes och beaktades av en nordisk panel bestående av de nordiska rektorerna Jens Oddershede (Syddansk universitet), Aslaug Mikkelsen (Stavanger) och Krista Varantola (Tammerfors). Efter ett seminarium 16 september 2008 baserat på den nordiska panelens iakttagelser ombads alla SUHF:s medlemmar att beskriva vilka ämnen/program som lagts ner eller startats under den senaste femårsperioden och gavs även möjlighet att uppdatera sina tidigare lämnade rapporter om samarbeten.

Denna rapport bygger på det samlade materialet och erfarenhetsutbytet under projektets gång. Innehållet i rapporten *Det framtida högskolelandskapet*, remissammanställningen, seminarierapporter och andra dokument upprepas inte här. Mot bakgrund av det arbete som pågått under flera år i sektorn för att öka samverkan och profilering anges i stället några för högskolesektorn lämpliga vägar att driva projektet vidare.

Landskapsprocessens yttersta syfte

Det yttersta syftet med projektet är att främja och utveckla en hög akademisk kvalitet i alla verksamheter bland SUHF:s medlemmar, dvs högskolor och universitet i Sverige. Denna grundläggande utgångspunkt förenar alla SUHF:s medlemmar. Som värderingsbas för utgångspunkten förenas SUHF av att skydda och främja akademiska värden. De extra dimensioner av konstnärlig kvalitet som de konstnär-

liga högskolorna därutöver strävar efter har inkluderats i begreppet akademisk kvalitet i framställningen

Det främsta syftet är därmed inte att öka effektiviteten, minska eller öka antalet anställda eller antalet universitet och högskolor. Däremot kan effekterna bli förändringar i ett eller flera av dessa eller andra avseenden.

Det finns hos sektorn en uttalad önskan att, om kvalitetsmålet kräver det, öka och konkretisera samverkan utan att fördenskull ta bort en viss stimulerande konkurrens i olika konstellationer.

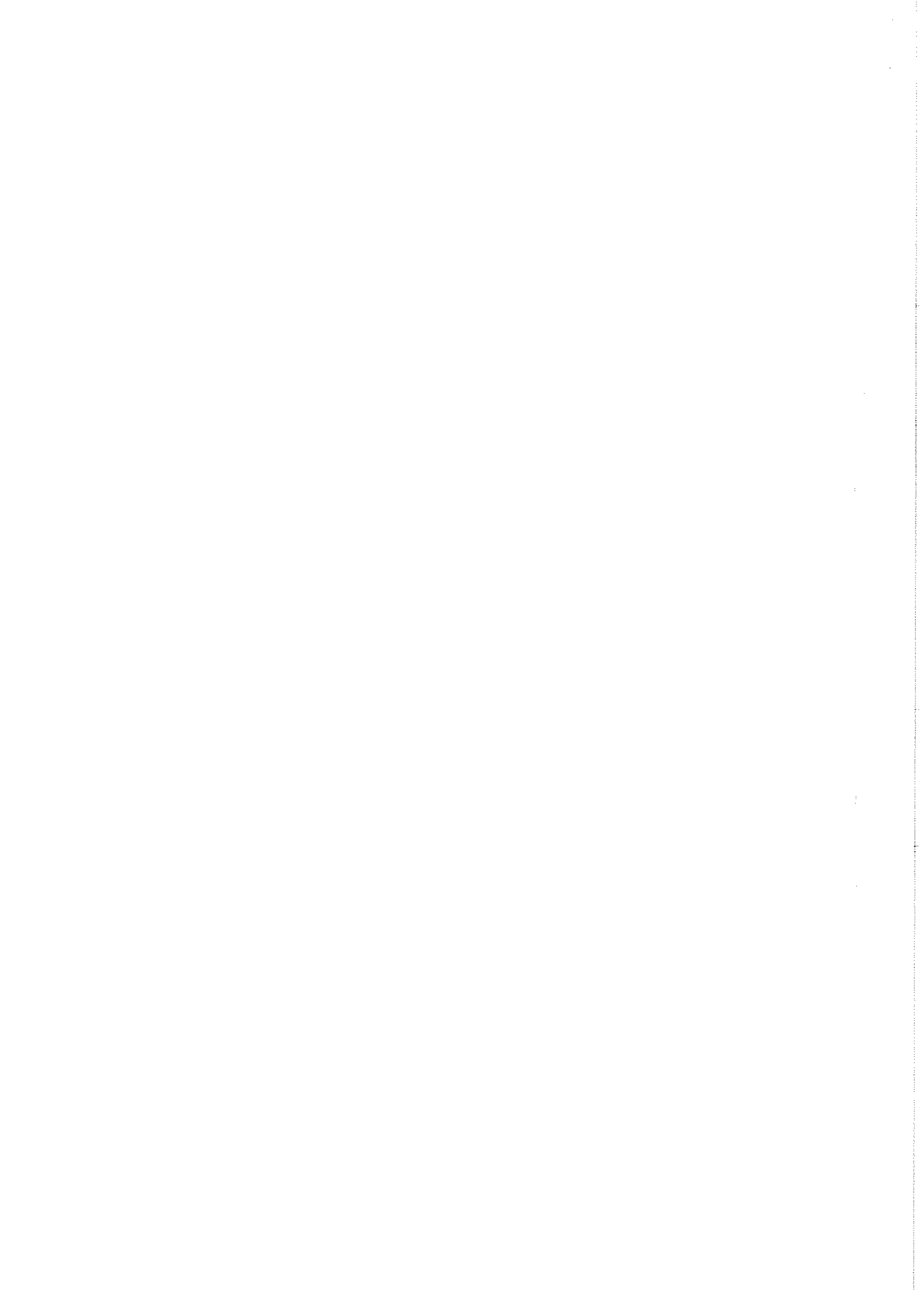
Inledningsvis kan konstateras att arbetet på intet sätt har bedrivits på grund av att sektorn skulle vara i kris eller att det finns omedelbara behov av drastiska åtgärder för att förändra landskapet. Vid de vanligaste internationella rankingarna kommer fyra svenska lärosäten bland de 100 bästa i världen. Sett till landets folkmängd är det ett gott betyg. Högskoleverkets utvärderingar av utbildningens kvalitet visar också på ett gott utgångsläge. Men det finns ingenting som inte kan göras bättre och Förbundet initierade därför projektet för att själv lösa en del av de problem som ändå finns när det gäller små miljöer osv. i syfte att stärka kvaliteten.

Vi vill också med denna rapport också påvisa att det pågår ett intensivt förändringsarbete. Otaliga samarbetsavtal på olika nivåer har tecknats. Ämnen och utbildningar har lagts ner eller startats samarbeten kring; mer härom längre fram.

Hög akademisk kvalitet - målet

För frågan om akademisk kvalitet och akademiska värden hänvisas till rapporten Det framtida högskolelandskapet. Följande kriterier sammanfattar huvudinnehållet:

- Akademiska värden, främst akademisk frihet och akademisk integritet, upprätthålls (avsnitt 4 sid 9 i ursprungsrapporten). Därmed ska inte regionala eller nationella, politiska eller ekonomiska eller andra intressen vara styrande på sätt som strider mot de akademiska värdena. I rapporten framhålls också att högskolan inte skall vara en Mädchen für Alles och att de uppgifter man får, eller tar på sig, skall baseras på grunduppgiften till lärosätena.
- Forskning och undervisning ska ha ett samband. All högre utbildning ska ha forskningsanknytning, t ex så att flertalet lärare ska vara disputerade
- Lärare ska ha högskolepedagogisk utbildning.
- Internationell dimension och konkurrenskraft ska eftersträvas
- Mångfald och tillräcklig kritisk massa för tillräckligt stimulerande miljöer ska eftersträvas.

- Härtill kommer *kriterier för administration och förvaltning*. Administration och förvaltning ska kännetecknas av effektivitet och professionalitet och ska tjäna utbildningens och forskningens aktuella behov
- Slutligen vill sektorn ta ett *ansvar för studenternas studiesociala situation och underlätta tillgång till högre studier*. Detta blir också ett kvalitetskrav.

Nordiska bedömare uttalat positiva omdömen om det svenska högskolelandskapet och dess kvalitet. Likväl håller inte all verksamhet hög akademisk kvalitet och det är sektorns ambition att successivt höja kvalitén på all verksamhet. Till övervägandena om vad som är akademisk kvalitet vägs således också in den kvalitet för bl a studenterna det innebär att ha lärosäten spridda över flera orter. Kvalitetsbegreppet får därmed en vidare och studiesocial dimension och gäller inte enbart placeringen på internationella rankinglistor. Likaså kan vägas in att tillgången till akademiskt hög kvalitet för olika regioner är ytterligare en kvalitetsaspekt. Huruvida varje enskilt campus skall vara självständigt lärosäte eller del av en större organisation är en annan fråga.

Lärosätenas arbete för att höja den akademiska kvalitén

Högskolesektorn arbetar intensivt med att upprätthålla en hög akademisk kvalitet. Arbetet försvåras av bristande möjligheter till långtidsplanering på grund av bl a växlande söktryck, ekonomiska begränsningar och den nödvändiga trögheten i att förändra utbildningsutbudet. Det tar 5-10 år mellan insikten av ett behov till dess några kullar studenter i en ny utbildning har lämnat högskolan. Ansvar för lokaler med långa avtal och anställningsansvar ger också en viss tröghet i systemet.

Externa kvalitetsmätningar av utbildningen görs kontinuerligt av främst Högskoleverket, men ansvaret för och utvecklingen av kvalitetsarbetet kommer mer och mer att gå över till lärosätena själva. Kvalitetsarbete självt bedrivs självfallet i den enskilda högskolan och de senaste årens anpassning av utbildningar till den nya examensstrukturen genom Bolognaprocessen har medfört en genomgripande översyn av hela utbildningssystemet. Att formulera mål i *learning outcomes* har inneburit ett stort men för systemet bra arbete. Det har lett till nedläggning av en del tidigare utbildningsprogram och tillskapandet av många nya på avancerad nivå i den nya tvååriga masterutbildningen.

Kvalitetsmätningar av forskningen görs dels internt och dels genom de peer review system som forskningsråd och andra finansiärer tillämpar. Med tanke på att genomsnittligt över hälften av forskningsresurserna kommer efter kvalitetsgranskning av en extern finansiär är granskningarna omfattande. Även de interna resurserna utsätts för kvalitetsgranskning och omprövning. Aktuella exempel är Uppsala och Lunds universitet liksom KTH som med externa granskningspaneler har gått igenom all forskning på lärosätet.

Nya skärpta kvalitetssystem utvecklas och medvetna karriärvägar skapas i syftet att stimulera till högre akademisk kvalitet. Det är lätt att i diskussionerna om strävan efter höjd kvalitet glömma det självklara nämligen de interna omorganiseringer genom nedläggning av institutioner och tillskapande av nya huvudområden. Detta är också ständigt pågående led i hävdandet av de akademiska värdena och

hävandet av kvaliteten i verksamheten genom att t.ex. skapa nya gränssytor på detta sätt eller genom andra interna samarbeten. Ett problem i det sammanhanget, som Madeleine Sandström lyfter fram i sin utredning om forskningsfinansieringen, är att forskningsfinansiärerna inte är optimalt organiserade för att hantera forskning i gränssytor mellan traditionella discipliner.

Man kan också inkludera samverkan kring infrastruktur som en del av strävan efter akademiska värden och en höjning av möjliga ambitionsnivåer för kvalitet genom samutnyttjande av t.ex. renrum och andra kostsamma anläggningar. Det pågår en del men behovet av ytterligare samverkan om var sådana resurser skall ligga är uppenbar.

Det är vanligare att forskningssamarbeten avtalas och blir omtalade än att samarbeten inom utbildningar uppmärksammas. SUHF vill framhålla att det är viktigt att satsningarna på utbildning och forskning hänger ihop till hjälp i profileringsarbetet.

Förändringar som initierats eller skett inom den senaste femårsperioden

Under de senaste fem åren har fattats åtskilliga beslut om ökad samverkan i olika former, profilering och nedläggning av ämnen. Vi exemplifierar dessa nedan.

Profilering genom ämnen och program

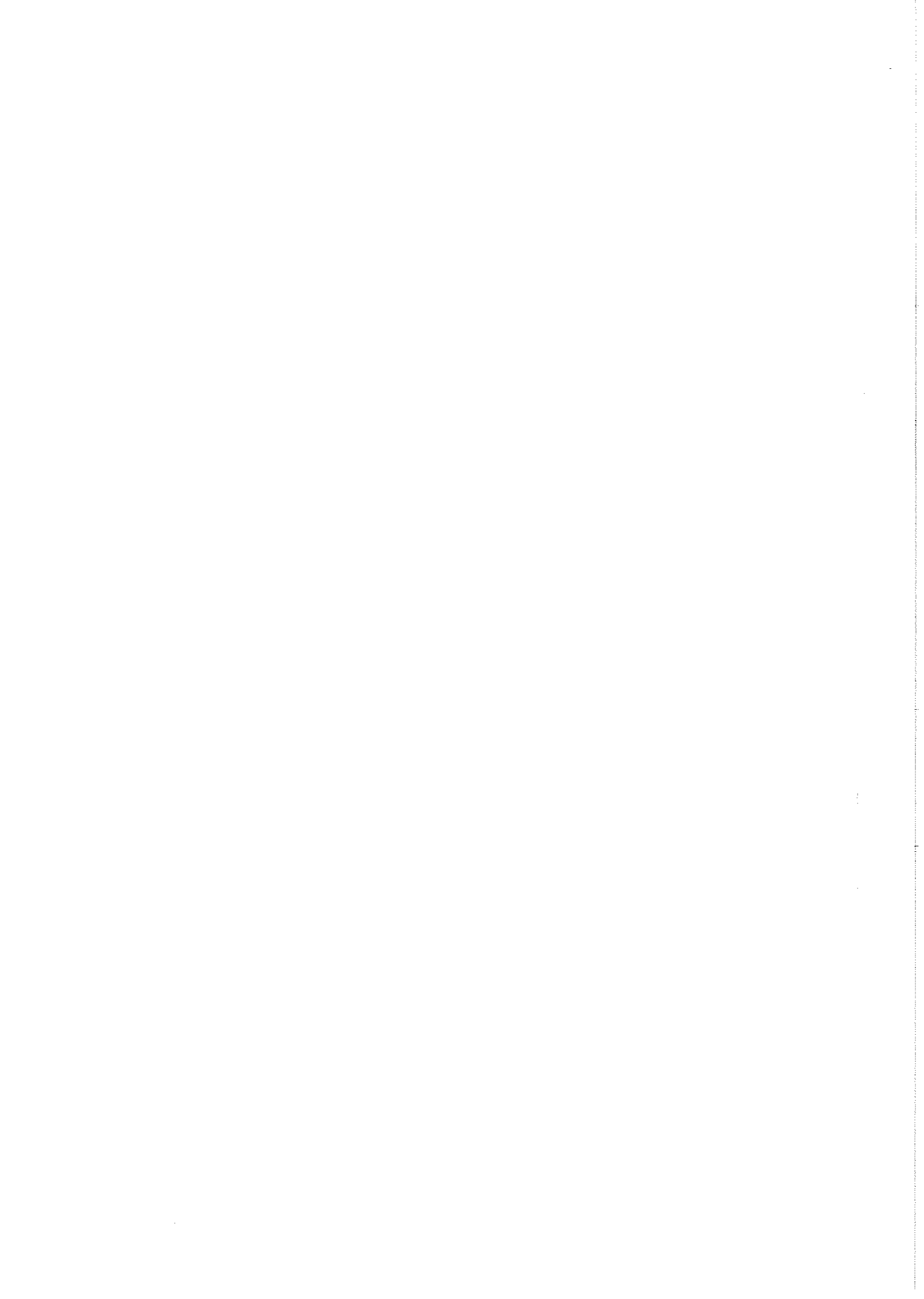
Att ämnen och program startas och läggs ner sker i en kontinuerlig process. Orsakerna till nedläggning kan vara såväl bristande söktryck som att kvalitén inte är tillräckligt hög. Omformuleringar och ny namngivning till program är också vanliga allt efter graden av förändring inom programmet. Att beskriva vad som är genuint ny verksamhet är svårt eftersom nya utbildningar startar som utvecklingar av tidigare. Många tvååriga masterutbildningar har självfallet tillkommit sedan den nya förordningen börjat gälla. Lärosätena är följsamma till söktrycket och kan låta bli att göra intag till en utbildning under några år för att senare ta ställning till en nedläggning eller om intag skall göras mer sällan. Intrycket från det omfattande inrapporterade materialet är att fler program tillkommit än som lagts ner.

Det är ett genomgående intryck att de program och ämnen som ges på ett lärosäte i klart ökande grad har överensstämmelse med de tematiska huvudområden som valts för respektive lärosäte.

Det förekommer stora förändringar inom språkområdet. T.ex. har tyska som enskilt ämne lagts ner i Karlstad och på högskolorna Väst och Kristianstad. För Karlstads del har nedläggningen skett i samförstånd med de övriga deltagarna i det s.k. Pentaplussamarbetet (Dalarna, Gävle, Mälardalen och Örebro, se vidare s 9).

Det klassiska naturvetenskapliga ämnet kemi och dess subdiscipliner har drabbats av kraftiga förändringar bl.a. beroende på minskat söktryck. Ämnet oorganisk kemi på CTH hade nyligen två professurer i området men idag ingen. Ämnet integreras som del av andra kemiämnen. Mälardalen drar ner ämnet och Växjö har fört över sin kemi till Kalmar som därmed utvidgar verksamheten.

Förteckningen över alla programförändringar som sker är mycket lång och i ständig förändring – och så har det även varit tidigare. Bolognaprocessens omstöpning

av examensstrukturen har dock inneburit extra stora förändringar med tillkomst av ett stort antal nya program och områden på enskilda högskolor.

Forskningssamverkan:

Forskargrups- och institutionssamverkan är så frekvent förekommande att det är meningslöst att ens försöka beskriva dem här. Nya finansieringsmodeller med tillskapande av strategiska forskningscentra och annat ger också mer eller mindre intensiva forsknings- och utbildningssamarbeten. I praktiken sker samarbetena mellan forskargrupper och på fakultetsnivå (motsvarande) med lärosätenas ledningar är i allt högre grad involverade. Ett antal nationella forskarskolor innebär organiserat samarbete lärosäten emellan, involverande såväl de med examensrätter som de som saknar sådana.

Lärosätessamverkan

Lärosätessamverkan (avtal på lärosätetsnivå) kan ta sig andra uttryck än strävan efter fusion/federation. Som exempel kan nämnas Uppsala universitets samarbetsavtal med Högskolan Gotland. Starkt ökade samarbeten mellan Göteborgs universitet och Lunds universitet är ett annat exempel. GU och CTH har också tecknat ett nytt avtal och har gemensamma institutioner och driver gemensamt IT-universitetet. GU har också med Högskolan Väst tecknat avtal om en strategisk allians. Exemplet visar att man alltså arbetar som lärosäte mot flera andra parter. Ett annat exempel är Högskolan i Halmstad som har samverkan med Örebro och Skövde för teknik och med Jönköping för samhällsvetenskap där målsättningen är att skapa gemensamma fakultetsnämnd eller motsvarande för samordning av lärosätenas forskning, forskarutbildning och på sikt avancerad utbildning inom de områden avtalen gäller. Samarbeten kring forskarutbildning är kort sagt omfattande mellan högskolor och de lärosäten som har examensrättigheterna. GIH samarbetar med KI och SU om lärarutbildning och räknar med att även KTH deltar inom kort. Lärarutbildning är också föremål för samarbete mellan Konstfack och SU.

I sammanhanget skall naturligtvis också påpekas att de akademiska värdena och samarbeten för att uppnå dem slutar vid landets gränser. Åtskilliga avtal mellan lärosäten i olika länder finns förstås för rena forskningssamarbeten och för utbyten på olika nivåer. Lunds universitet har t.ex. 600 avtal med 50 länder och agerar inom internationella nätverk som LERU och U21.

Gemensamma forskarskolor är ett annat exempel på flerpartsaktiviteter. GU:s ansvar för havsmiljöprojekt med deltagare från flera andra parter är exempel på ett stort gemensamt projekt där regeringen styr medel mot en lärosätessamverkan. I de aviserade strategiska satsningarna från regeringen kan det bli fler sådana.

Många processer har under den senaste femårsperioden startats eller drivits mycket långt vad gäller samgåenden osv. De längst drivna processerna för samgående genom fusion eller i en federation under den senaste femårsperioden är Linnéuniversitetet som är resultatet av en klart uttalad vilja att gå samman från Högskolan i Kalmars och Växjö universitets sida. Under utredningsarbetet i Akademi Sydost var även Blekinge tekniska högskola med men valde senare att inte gå vidare i fusionen. Mellan de tre har för övrigt utbildningar omplacerats för att kunna behålla kvaliteten.

Förberedelser för ett samgående görs av Dramatiska institutet och Teaterhögskolan där styrelserna förbereder ett sådant.

Lärarhögskolan i Stockholm finns numera i Stockholms universitet med omfattande arbete för att integrera verksamheterna

Pentaplusprojektet startade som ett projekt för omvärldssamverkan, växte till betydligt bredare samverkan och har nu resulterat i långtgående utredningar av skapandet av Federation Svealand för tre av medlemmarna (Dalarna, Örebro och Mälardalen).

Sammanfattningsvis finns ett stort antal samarbeten från enstaka samarbetsprojekt hela vägen till fullständiga och genomgripande samarbeten som federationsbildningar eller fusioner. Detta ska klargöras för omvärlden, t ex media och politiska beslutsfattare.

Fortsatt utveckling av samverkan och profilering

Mot bakgrund av alla de större och mindre processer som pågår inom sektorn har landskapsprojektet lett fram till uppfattningen dels att pågående processer har stor framåtsyftande betydelse, dels att en ökad och koncentrerad insats på åtminstone några områden behövs, vilka anges i det följande. Det illustrerar att samverkan kan ske på olika grunder. Till dessa pågående processer så kan tillfogas att resultatet av nytt resurstilldelningssystem och en ev ny organisationsform för högskolan självfallet kommer att ha direkt påverkan på det fortsatta arbetet, men det går ännu inte att dra några slutsatser om precis hur de kommer att påverka.

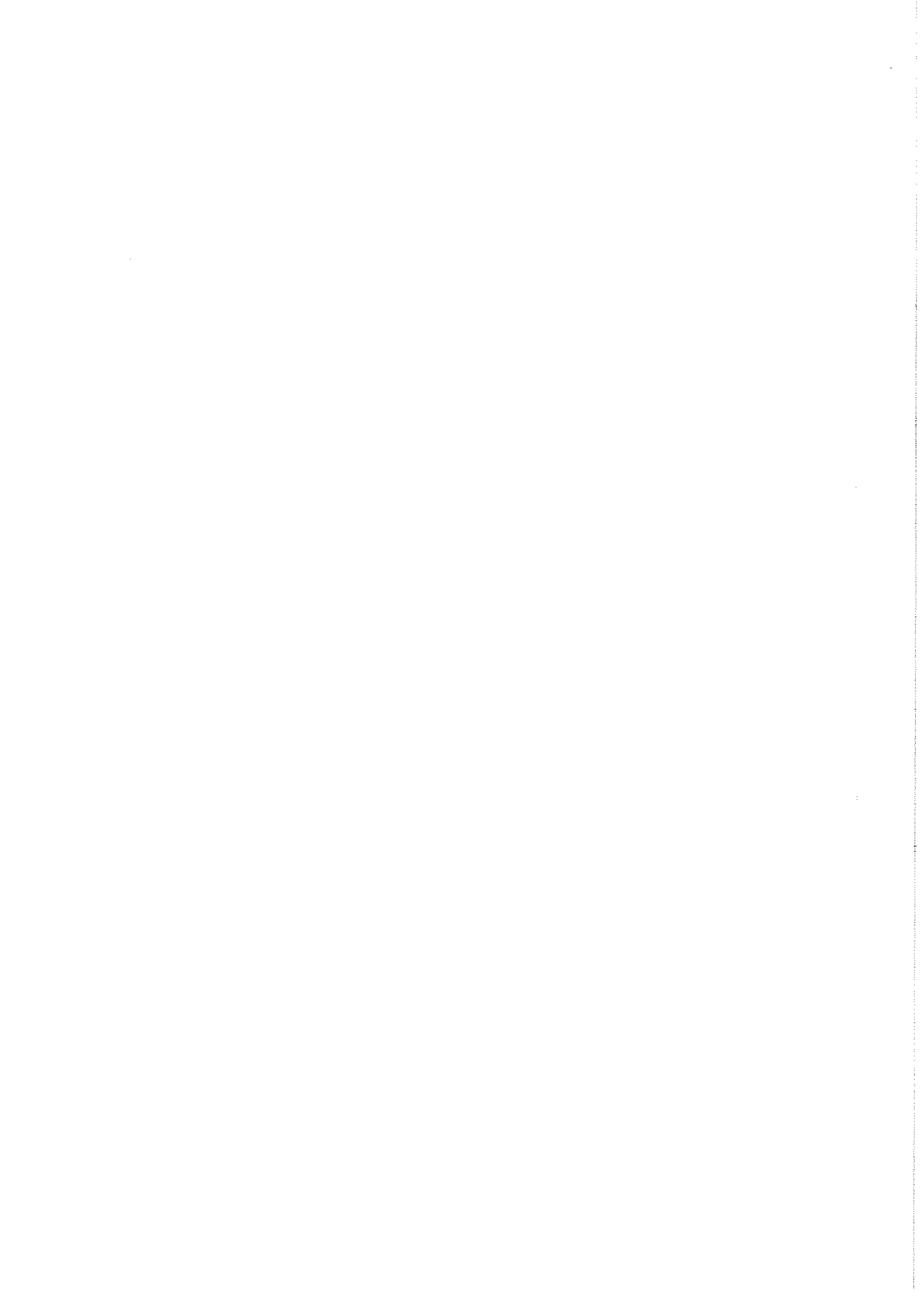
Ämnessamverkan

Det pågår kontinuerliga överläggningar inom flera ämnesområden men dessa leder inte alltid till behövliga resultat i form av bättre samordning. SUHF har en språkgrupp för nationell samordning som bör kunna bli modellbildande och få lärosätenas stöd.

En särskild fråga är samverkan mellan olika nivåer och lärosäten, inte minst hur grundläggande nivå kan leda vidare till studier på avancerad nivå på annat lärosäte.

Många ämnen bör antingen via egna kontaktnät eller med SUHF som katalysator tillsätta ämnesgrupper med uppgift att öka information och samverkan, så att ett för stort antal ämnen på för många platser undviks. Det kan gälla allt från naturvetenskap till ekonomi, från teknik till humaniora. Grupperna bör lägga konkreta förslag till lärosätesledningarna och gärna samverka genom SUHF för ömsesidigt informationsutbyte. Lärosätesledningarna bör vara engagerade i detta och ämnesgrupperna ledas av person, som kommer från en lärosätesledning och som inte själv tillhör ämnesområdet.

Ökad ämnessamverkan kan leda till att profileringen ökar, att ämnen läggs ner eller utvecklas, att lärarsamverkan ökar och att pedagogiska metoder utvecklas, allt i god ordning för att garantera studenterna tillgång till god utbildning.

Närhetssamverkan

En annan samverkansgrund är den rent geografiska närheten, främst på grund av att lärare och studenter lättare kan nå varandra. Det förutsätter givetvis att det finns också annan grund för samverkan. Flera redovisade projekt bygger på denna princip men den kan utvecklas ännu mer, t ex i Stockholms- och Mälardalsregionen, i Västsverige och i Skåne och södra Sverige. T ex finns inom en ganska begränsad omkrets lärosäten i Kristianstad, Lund, Malmö och Alnarp. I Stockholm finns flera lärosäten inom en ännu mindre omkrets och Stockholms akademiska forum har bildats för hantering samarbetsfrågor. Universiteten i Stockholm-Uppsala-regionen har regelbundna överläggningar på högsta ledningsnivå för att underlätta samverkan.

Även det nordiska perspektivet bör finnas med i gränsregioner, för t ex Umeå och Luleå, för Karlstad och för Öresundregionen genom Öresundsuniversitetet. T ex samverkar Karlstads universitet med högskolan Dalarna i UNISKA, en samling högskolor i sydöstra Norge. För åtskilliga lärosäten är också samverkan med lärosäten i Europa eller andra världsdelar också av växande intresse. Åtskilliga delegationer går till Asien och Nordamerika. Det kan övervägas om en bättre samordning av sådana insatser bör göras eller om sådana insatser faller inom ramen för konkurrens lärosäten emellan. Samarbetena rör både utbildning och forskning.

Likhets- eller olikhetssamverkan

Att lärosäten är lika och/eller olika kan vara en grund för utökad samverkan. Olikheten kan leda till kompletteringssamverkan och likheten kan leda till de samverkande ytterligare stärks i en viss profil. Båda dessa grunder för samverkan bör prövas av lärosätena.

Samverkan kring de fem pelarna

De fem pelarna är utbildningarna till lärare, sjuksköterskor, ingenjörer, ekonomer och personer verksamma inom media/kommunikation. Dessa utbildningar utgör stommen i flera lärosätens verksamhet och därmed ekonomi. De baseras också på lokala/regionala utbildningsbehov.

Eftersom ekonomin vid dessa lärosäten vilar på samma typ av utbildningsutbud är det svårt att helt igenom åstadkomma en lärosätesövergripande profilering baserad på unikt utbildningsutbud. Det viktigaste profileringsinstrumentet blir därför det sätt på vilket dessa lärosäten lyckas fokusera forskning och erhålla specifika forskarutbildningsrättigheter och hur detta sedan på ett särskiljande sätt kommer att präglar grundläggande och avancerad utbildningen inom de fem pelarna. Det kan röra sig om att specialisera sig inom en tvärvetenskaplig forskningsaspekt som är relevant flera av de fem pelarna, satsa på forskning som finns i skärningspunkten mellan två eller flera pelare eller fullständig sammanslagning med ett rättighetsägande universitet.

De nya lärosätenas strävan efter att utveckla samverkan med andra lärosäten bör förstås mot denna bakgrund. Det handlar i mångt och mycket för dessa om att dels komma i åtnjutande av befintliga forskarutbildningsrättigheter som är relevanta för profileringen, dels att via samverkan förstärka lärosätenas profileringsbärande forskningsmiljöer

Pedagogisk utveckling för ökad samverkan

Projektet har visat ökat behov av större flexibilitet i arbetsfördelning, delade lärare och ökad studentmobilitet samtidigt som de studerandes studiesociala situation ska beaktas, t ex genom ökad samverkan via Internet med bättre utbud via regionens högskola. Det är angeläget att få en ordning där alla delar resurser som disponeras av faktiska utbildningssamarbeten vägs in när man tittar på kvalitet i förhållande till givna resurser eller förutsättningar för att driva en utbildning. Genom kontakt med ämnesgrupper och pedagogisk expertis bör SUHF stimulera till att konkreta modeller för sådan utveckling tas fram i ämnen där det inte redan finns väl utvecklade samarbetskanaler som inkluderar alla intressenter.

Åtgärder för att möjliggöra och stimulera fortsatt samverkan och profilering

Landskapsprojektet har visat att det finns ett antal konkreta åtgärder som behöver vidtas för att möjliggöra och stimulera ökad samverkan och profilering. Flertalet av dessa åtgärder ligger utanför lärosätenas direkta beslutsbefogenheter vilket diskuteras på flera platser i ursprungsrapporten om högskolelandskapet.

Ett viktigt led i utvecklingen blir resultatet av utredningen om självständigare lärosäten. SUHF stöder autonomistävanden som gör beslut om samarbeten enklare.

SUHF ska gentemot departement och relevanta myndigheter påtala brister i förordningar och regelverk som hindrar samarbeten. SUHFs arbete förväntas bli än mer angeläget i ljuset av andra förändringar av autonomi osv. SUHF ska vidare stödja ledarskapsutbildning för förändringar och verka för ett ekonomiskt stimulanssystem för ökad nationell samverkan.

SUHF:s roll i det fortsatta arbetet

SUHF ska inte ta ställning i frågor som rör enskilda lärosäten, inte gå in i enskilda lärosätens strategier och planer för samverkan och profilering, inte heller bli verkställande eller medelstillsdellande.

SUHF ska däremot behålla initiativet i den fortsatta utvecklingen av det framtida högskolelandskapet, påverka och diskutera med departement och myndigheter i frågor SUHF beslutat om, bedriva opinion och sprida information och framför allt vara ett forum för intern diskussion, för erfarenhetsutbyte och beslut om gemensamma policydokument, åtgärder och rekommendationer.

Rekommendationer

SUHF rekommenderar sina medlemmar att

- att alltid låta hög akademisk kvalitet vara det yttersta syftet med planering för det framtida högskolelandskapet och att ta konsekvenserna av det.
- att ta initiativ för ökad ämnessamverkan; särskilt gäller detta lärosätetsledningarna liksom SUHF:s styrelse

- att ta initiativ för ökad samverkan med grund i geografisk närhet, kompletterat med andra grunder, med grund i likhet och/eller olikhet samt med grund i de fem pelarna
- att ta initiativ för pedagogisk och administrativ utveckling för ökad samverkan
- att följa och påverka utvecklingen mot självständiga lärosäten och dess betydelse för ökad samverkan
- att till SUHF kontinuerligt redovisa vilka beslut som fattas om profilering och samverkan och att SUHF informerar externt
- att uttala att SUHF fortsatt bör ha initiativet enligt ovan angivna policy

Lund, november 2008

